

érzem, becsülnek, és gyakran bíznak rám olyan szerepet, amelyből csak az én felfogásomban lesz alakítás. Az idők múltával arra a roppant egyszerű következtetésre jutottam, hogy csak magamban csalódhatok. Ezt pedig igyekszem elkerülni, s úgy játszani, hogy a csalódás be ne következék.

*

Nagy ívben építi fel Burgesst, a minden hájjal megkent, ravasz üzletembert, G. B. Shaw *Candidájában*. A figura valamennyi lehetséges hangulatváltozását a legjobbkor alkalmazza, üzleti érdekeinek megfelelően. Mindenkihez külön viszonylat-rendszere van. Vejevel szemben, ha kell, szegénylős, de nyomban utána harsányan háborgó; ha kell, sértett, hogy aztán, tüstént ájtatos pózba vágja magát. Egyszer hatalmától öntelt, máskor megalázkodik a kedvező kapcsolatok ígérete előtt. Körmendi e szélsőségeket visszafogottan, nagy önfegyelemmel, a szatirikus elemek (hangsúly és mimika) fokozásával oldja meg. Természetes humora itt Shaw paradoxonjaiból táplálkozik, s ugyanakkor összetéveszthetetlenül egyéni színeket villant fel. Közös jelenetében a lenézett titkárnővel az erősebb eszközöktől sem riad vissza: pöffeszkedő, fölényes, dühös és erőszakos. Mégsem tudunk rá haragudni; igaz, irigyelni sem tudjuk.

*

A közelmúlt nagy sikerű alakításaitól elérkeztünk a mai szerepekhez. S még nem szoltunk arról, hogy Körmendi János új feladatokra készül . . . Estéről estére elmélyült felkészültséggel és játékos kedvvel lép színpadra, hogy nevetést fakasszon, gondolatot közvetítsen, embert formáljon. Hogy is mondta Hevesi Sándor? Bejön egy szereplő, bejön egy világ. Bizonyos, hogy Körmendi János ezt a világot mindig magával hozza.

MÉSZÁROS TAMÁS

Drámaírók iskolája

Beszélgetés
Gyárfás Miklós tanítványaival

- *Iskolaszerte, egy metodika keretei között drámaírást tanulni : Magyarországon meglehetősen szokatlan. E téren semmiféle hagyománnyal nem rendelkezünk. Mi vezette önöket arra, hogy jelentkezzenek a Színház-és Filmművészeti Főiskola első ilyen jellegű tanszakára?*

Juhász F. István: Nem is merem megmondani, hogy hány éves korom óta írok, mégpedig kizárólag színdarabot. Soha nem gondoltam arra, nem is reméltem, hogy ezt valaha iskolában, mint tantárgyat tanulhatom. Igényem tehát azért nem volt erre, mert ilyen lehetőség nem létezett, előzményét, gyakorlatát nem ismertem. Viszont amióta hétéves koromtól mindenfélét megnéztem a színházakban, és hogy nagy szavakat használjak, megcsapott a színpad varázsa, azóta tudom, hogy engem íróként is csak a dráma érdekel. És arra is hamar rájöttem, hogy a drámaírásnak sajátos technikája, mesterségbeli tudnivalói vannak. Amikor megtudtam, hogy mindennek elsajátításáról szó lehet itt a Főiskolán, akkor tudatossá vált bennem az igény is iránta.

B. Turán Róbert: A mi dramaturg-drámaíró osztályunkkal kapcsolatban már az induláskor értetlenségek, fenn-tartások hangzottak el. Úgy érzem, magyarázatra szorul, hogy mi ez tulajdonképpen. Természetesen nem hisszük, hogy az írás vagy akár a drámaírás meg-tanulható. De az írást misztifikálni sem szabad teljesen. A drámaíráshoz szükséges bizonyos színpadismeret. Ez a négy év nem tehetségpótló, hanem rendszeres segítség, módszeres vizsgálódás a drámatörténetben és a dramaturgiában. Lehetőség arra, hogy kikísérletezzük önmagunkat. Hogy nálunk fenntartások lehetnek egy ilyen drámaírókurzussal szemben, az - szerintem - egy elmaradt tudatállapotból következik. Magyarországon prózaíróként kell valakinek befutni, hogy némi hitele legyen a színházakban, hogy egyáltalán szóba álljanak vele és elolvassák a darabját. Prózaírókból is lehet drámaíró, de ezen az úton nem teremnek okvetlenül jó színművek. Lukács György mondta például Déry

Tibor *Tükör* című darabjával kapcsolatban, hogy az epika és a dráma összekeverése ugyanolyan meddő törekvés, mint amikor két homoszexuális elhatározza, hogy gyerekük lesz. Hadd idézzem újabb példaként Sükösd Mihály *A kívülálló* című drámájának sorsát. Az eredeti kisregény remek volt, s miután az író érdekelte a színház, a színházat pedig a kitűnő írás, Sükösd dramatiszta saját művét. Egy jó kisregényből rossz dráma született. Erre több más példát is hozhatnánk. A Szovjetunióban, Amerikában vagy Németországban működő drámaíróiskolák, tagozatok célja régóta az, ami a miénk is: az adottságokat, a feltételezett tehetséget párosítani a színpadi tapasztalattal. Reméljük, hogy mi, akiknek ez megadatott, nagyobb helyzeti energiával, több önbizalommal indulunk a pályán. Ettől ugyanis sok függ. Az ember az első bukástól egy életre elkedvetlenedhet, kikerülhet a színház vonzásából.

- *Úgy gondolják, hogy egy bizonyos technikai minimum elsajátítása, ha nem biztosítja is az írói egyéniség felfedezését, de legalább megvédi a bukástól?*

B. Turán Róbert: Gyárfás tanár úr éppen arrafelé terel minket, hogy önmagunkat, a saját elképzeléseinket valósítsuk meg. Éppen ezt érezzük módszere nagy előnyének. Nem hátba vereget, hanem irányít és „nyeseget”. Természetesen közben meg kell ismerkednünk a különböző írói stílusokkal, eszközökkel is.

Schwajda György: De a cél sokkal több, mint hogy különböző stílusokat próbáljunk utánozni. Itt élünk egy társadalomban, amelynek tulajdonképpen nincs megteremtve a drámairodalma. Beszélhetünk-e már a magyar szocialista drámáról? Szerény képességeinkkel ennek a megteremtésén akarunk dolgozni. A tartalom tehát a cél. A formák, stílusok, azt hiszem, már ki vannak találva. A görögöktől Beckettig mindenféle formával próbálkoztam a drámairodalom, most azt kellene kipróbálni, hogy melyik illik a mi tartalmainkhoz.

- *Nem hisz abban, hogy az új tartalomhoz új dramaturgiát lehet találni? Mindent kipróbáltak mára színházak, és most valami eklektika felé tartunk ?*

Schwajda György: Osztályfőnökünk, Gyárfás Miklós harmadik éve azt tanítja nekünk, hogy dramaturgia mint olyan nincs. Mostanában kezdem ezt igazán megérteni. Mert minden új dráma, amely valóban új gondolatokat és olyan erkölcsi

négyszemközt

társadalmi törvényszerűségeket tár fel, amelyek azelőtt nem voltak nyilvánvalóak, bármilyen eszközökkel teszi is ezt, akár a görög tragédia, akár az abszurd kifejezőmódjával, az egyben egy új dramaturgiát teremt. És többé nem fér bele a már meglévő keretekbe.

– *Milyen lehetőségei vannak annak, hogy amit leírnak, ne csak verbális kísérlet maradjon, hanem színpadra is kerüljön? A főiskolai vizsgálóadások között az Önök darbjait is hirdetik a plakátok.*

Schwajda György: Az a lehetőség, hogy a főiskolán belül színpadra kerüljünk, három év alatt csak egyszer adatott meg. Ötünk közül nekem és B. Turán Róbertnek. Nehéz ezt egyeztetni a főiskola többi tanszakával, ahol a színészeknek és a rendezőknek meg kell felelniük a vizsgakötelezettségeknek. És természetes, hogyha egy színész elindul az életbe, és a jövőjéről van szó, akkor nem egy bizonytalan sorsú drámában akarja bebizonyítani, hogy milyenek a képességei. Ugyanez vonatkozik a rendezőhallgatókra is, és én ezt teljesen értetőnek tartom.

– *De hát nemcsak vizsgálóadásokból áll a színész- vagy rendezőtanszak munkája.*

Juhász F. István: Az idén kilátásunk nyílt arra, hogy a másodéves rendezők a mi egyfelvonásosainkkal is dolgoznak majd. Úgy tudjuk, hogy Major tanár úr akarja ezt. Mi nagyon szeretnénk, a műhelymunka így lenne igazán teljes.

– *Jelent-e majd adminisztratív könnyebbé a pályán, ha előveszik a diplomájukat, és igazolják, hogy elvégezték ezt az iskolát?*

Schwajda György: Ezt egyelőre nem tudjuk. A főiskola nem vállalta a fölvelünkkel az elhelyezési kötelezettséget is, de arra ígéretet kaptunk, támogatnak majd abban, hogy a színháznál dramaturgokként dolgozhassunk.

B. Turán Róbert: Azt hiszem, egészséges dolog lenne, ha a színházakban olyan dramaturgok lennének, akik maguk is írnak színpadi műveket. Erre most nemigen tudnék példát mondani.

– *Nem biztos, hogy egy újságnál az a legjobb irodalmi szerkesztő, aki maga is író. De tegyük fel, hogy ez megoldás az Önök számára, egzisztenciális értelemben. Lehetővé teszi, hogy abból éljenek, ami közel áll Önök-höz, vagyis a színházból. De ha jól tudom, elsősorban drámaírók akarnak lenni. Hogyan látják az írói érvényesülés útját?*

Juhász F. István: Hogy mint író, mikor, hol és hogyan léphetek közönség elé, azt itt, ebben a percben teljesen bizonytalanok érzem, és egyre bizonytalanabb-

nak. Közel három év után, amit a főiskola falai között töltöttem, úgy tapasztalom, hogy éppen a korunkbeli színészek és rendezők között nagyon kevés az érdeklődés a mi munkáink iránt. Nem sikerült igazán az a törekvésünk, hogy valamelyes kapcsolatot teremtsünk velük. Akik mint rendezők vagy mint színészek végeznek, azok biztosan játszani és rendezni fognak. Ugyanez nem vonatkozik a mi íróságunkra. Ezért az a célom, hogy a dramaturg szakmát, ezt a bizonyos mértékig megtanulható, elsajátítható mesterséget tisztességesen magamévá tegyem, ily módon segítve majd a „nemzet csinósodását.”

– *Mégiscsak Önök lesznek az ország első „képzett” drámaírói. Valószínű, de legalább feltételezhető, hogy Önökkel sok szempontból könnyebben tudnak kapcsolatot tartania színházak is, mint teljesen kívülről érkező szerzőjelöltekkel. Tapasztalnak érdeklődést munkájuk, készülő műveik iránta színházvezetők részéről?*

Schwajda György: Valamennyi igazgatót, főrendezőt és a dramaturgiák munkatársait is meghívtuk ide a főiskolára, hogy beszélhessünk terveinkről, elképzeléseinkről. Budapestről egyedül Ádám Ottó jött el és Malonyai Dezső, a Minisztérium Színházi Főosztályának vezetője. Vidékről három színház fogadta el meghívásunkat. Itt volt Pétervári István Veszprémből, Székely Gábor Szolnokról, Nógrádi Róbert és Czímer József Pécsről. A többiek időhiányra hivatkoztak. (Évek óta nem volt olyan nagy érdeklődés főiskolai vizsgálóadás iránt, mint amikor Schwajda György és B. Turán Róbert drámáját játszották. Ott volt a szakma színe-java. - *A Szerk.*)

– *Született ebből a találkozásból együttműködés?*

Schwajda György: Nem. Én teljesen igazat adok Juhász Ferinek, egyetlen lehetőség van, jó dramaturgnak lenni. Amit itt megtanult és elképzelt az ember, de saját magának mint íróknak nem sikerült megvalósítania, ahhoz, ha már a színháznál van, megkeresheti a tehetséges partnereket, és velük talán megcsinálhatja. Nekem ez a szándékom.

B. Turán Róbert: Távlatokban gondolkodva is alapvető problémának tartom a publikációs lehetőségek hiányát. Ez szorosan összefügg a színházakkal való kapcsolatteremtés kérdésével. Honnan ismerjük meg írásainkat, és általában a fiatal drámaírók munkáit azok, akiket érdekelne? Színdarabot, netán egyfelvonást sokkal nehezebb bemutatni előtt,

kezdő íróknak kiadatni, mint egy induló novellistának az első kötetét. Nálunk az a fogalom, hogy fiatal drámaíró nem létezik. Írók vannak, akiknek végig kell játszaniuk valamennyi hangszeren, míg végül kirándulhatnak a dráma területére.

– *A 60-as években sok szó esett arról, hogy nincs fiatal prózairodalmunk. Azóta lett. A Magvető és a Szépirodalmi Könyvkiadó szinte havonta kiadja a maga fiatal próza-íróját. Drámát csak a már befutottaktól fogadnak el. E abból a szemléletből is ered, hogy a drámaírónak hosszabb az „érés ideje”. Igaz ez?*

Juhász F. István: Nem hiszem, hogy jobb drámaíró leszek, ha előbb megírok öt közepes regényt. A kiadókat csak a színpadon már kipróbált darabok érdeklik. Nekünk tehát mégis a rendezők körében kellene szövetségest találnunk, de ez roppant nehéz, mert a pályakezdő rendezők ismert szerzőkkel vagy klasszikusokkal akarnak foglalkozni, az idősebbek pedig úgy érzik, hogy nekik joguk van félmjelzett szerzőkkel dolgozni, minket rendezzenek a fiatalok. A két bába között aztán elvész a gyerek.

– *Ez egy „i volt előbb: a tyúk vagy a tojás?”-probléma. A kiadók a színpadi, a színházak pedig az irodalmi siker biztosítékát várják. Mivel magyarázzák, hogy mégis világszerte létezik egy huszonéves drámaírói nemzedék, amely meg tudja találni az utat a közönséghez, a saját korosztályához?*

B. Turán Róbert: Gondolom, ez a színházszervezeti különbözőségek miatt is van. Számptalan vállalkozás, tudatosan kísérletező együttes működik, amelyekkel a szerzők, ha szedett-vedett módon is, de megvalósíthatják az elképzeléseiket.

Schwajda György: Természetes, hogy mi együttműködést várunk a színházaktól, de az is természetes, hogy minden színháznak megvan a maga kockázata, és saját lehetőségeinek a határa. Egyszerű gyakorlati szempont, hogy ha egy novellista megbukik, önmagának bukik meg, viszont egy darab színrevitelével egy egész társulat bukhat, az anyagi veszteségről nem is beszélve.

– *Magyarországon igen kiterjedt amatőr mozgalom van. Ez nem jelent valamilyen lehetőséget?*

B. Turán Róbert: Ők sajnos, egyszerűen azzal küszködnek, hogy nem engedték be őket a tojásba, és átesve a ló túlsó oldalára, eljutottak a profi színház teljes tagadásáig. Azt tartják, hogy a konvencionális színház itt és ma használhatatlan.

– *Vannak kapcsolataik az amatőrökkel?*

B. Turán Róbert: Nincsenek. Néha

látjuk őket. Az ITI decemberi kongresszusán beszéltem némelyekkel, akik megkérdőjeleznek mindenfajta irodalmi alap-anyagot. De nekünk nincs szándékunkban szétverni a színházat.

– *Nem hiszem, hogy az amatőrök kizárnák az írókat az alkotásból. Legfeljebb olyan úton próbálnak járni, amely a látványelemek és az irodalom szorosabb kapcsolatához vezet. Minden színjátékot meg kell írni.*

B. Turán Róbert: Én úgy látom, hogy az amatőröknek nincs még ránk szükségük. De kétségtelen, hogy vannak olyan kísérleteik, amelyekkel ha nem is azonosulunk, azért eredményeiket be lehet és kell építenünk a drámaírásba, hogy egyfajta szintézis jöjjön létre.

– *Az a tény, hogy mint leendő drámaíróknak, nehezebb utat kell végigjárniuk a prózaíróknál, befolyásolja-e az írói termékenységet? Tudnak-e a fióknak dolgozni?*

Juhász F. István: Úgy érzem, hogy a mondani akarás, de a felelősség is erősebb lett valamennyiünkben. Én valamikor könnyen és gyorsan írtam, most egyre lassabban és nehezebben. Végeredményben kiérleltebb, teljesebb írásokat akarunk létrehozni.

– *Ha most egy színház darabot kérne Önöktől, hányat tudna készíteni az asztalra?*

Juhász F. István: Három egyfelvonásos és egy kétrészes darabot. Azt hiszem, ez igazán nem riasztó szám az igazgatók számára. Egyikünk sem gyártja zsákszámra a drámát, nem árasztjuk el műveinkkel a színházak irodáit.

– *Milyen formában kell majd megvédeniük a diplomájukat?*

B. Turán Róbert: Ahogy a rendezőknek van diplomarendezése, úgy nekünk lesz diplomadarabunk. Ebben az évben kell megírniunk, hogy a következő évadra valamelyik színház számításba vehesse. Mert minket természetesen nem oszthatnak be a főiskoláról egy-egy színházhoz a darabunkkal együtt, magunknak kell megtalálnunk a bemutató lehetőségét.

Schwajda György: Tehát ez is attól függ, hogy találunk-e olyan rendezőt, akivel együtt tudunk dolgozni, olyan színházat, amely vállalja a velünk járó kockázatot. És miután ebben az esetben a diplománkról lesz szó, valóban ideális együttműködésre lenne szükség.

– *Mi történik, ha a diplomamunkának szánt darabot nem fogadja el egyik színház sem?*

Schwajda György: Akkor addig kell írniunk, amíg nem sikerül vállalkozót találni.

ANTAL GÁBOR

„A személyiség nyomában”

Hermann István könyvéről

Lessingnek ugyanazokból az erényekből, amelyek tragédiák sorozatához vezettek, vígjátékot sikerült teremtenie. Kérdés, hogy nem ugyanazok a gondolatok vezetnek-e sokszor tragédiákhoz, amelyek - ha megszabadítják az őket lebéklyöző elemektől - adott esetben a bölcsesség, a jólét és a vígjáték forrásává válhatnak.

Azt a két mondatot idéztük, amellyel Hermann befejezi új - *az Elvek és utak* című sorozat keretében megjelent, s a *Drámai kalauz* alcímet viselő - könyvének *A bölcs Náthánról* szóló részét. Jóval többet kellett volna citálni azonban, hogy éreztethessük azt az *iróniát* is, amely a könyv hangvételét végig jellemzi. Csak akkor tűnne fel az olvasónak, hogy vajon a szerző kérdése - nem ugyanazok a gondolatok vezetnek-e tragédiákhoz, mint amelyek komédiákhoz - ironikus-e, legalábbis egy csöppet? De még jobb lenne leköszölni az egész esszét, sőt az egész könyvet; akkor válna csak igazán világossá előttünk, hogy a kitűnő filozófus és kritikus *már eleve* abból indul ki, hogy nem annyira az író választja ki témája műfaját, hanem a mű-faj az író. „Egy műfaj kulcsa egy kor-szak zárját nyitja - állapította meg Hauser Arnold, és az új Hermann-könyv még azt is bizonyítja, hogy lehetnek s vannak is korok, amikor a kulcsok zárakká, a záruk pedig kulcsokká változnak. Ez a könyv azonban nem monográfia, hanem esszégyűjtemény; a szerző nem egyes korszakokat - és műfajokat - vizsgál, hanem egyes műveket, az *Oidipusz királytól* Brecht *Koldusoperájáig*. Alkotók (és drámahősök) személyiségébe igyekszik behatolni Hermann, hogy ezúttal ezzel a módszerrel közelítsen a személyiség történetéhez a dramaturgiában, vagy ha úgy tetszik, a személyiség drámájához a történelemben. Innen az irónia, amely egyfajta távolságot tud teremteni a drámák belső világa és e (nemegyszer meglehetősen rendetlen zsúfoltsággal berendezett) világ kutatója között.

A fenti citátum kétségkívül alkalmatlan arra, hogy kellően tükrözze a szerző

ironikus távortartását - és egyben lírai közelségét - Lessing hőseihez. Mégis, nemcsak a *Náthán-esszé*, hanem az egész könyv egyik *ars poeticáját* adja ki az idézet, és azon belül is különösen e néhány szó: „ha megszabadítják az őket lebéklyöző elemektől ...” Ha ugyanis *A személyiség nyomában* megpróbáljuk elhelyezni Hermann István eddigi, dramaturgiai jellegű művei közé - és egyáltalán, az elmúlt időkben különösen meg-élénkült magyar dramaturgiai (és kritikai) irodalomban -, akkor a legfontosabb újdonság, amit a szerző a drámai személyiség sorsával és lehetőségeivel kapcsolatban felvet, éppen a béklyóval függ össze. Azzal tudniillik, hogy ha az emberek már tudatára ébrednek annak, hogy egy béklyó béklyó, akkor már valahol meg is kezdődött azoknak az eszközöknek a feltalálása, amelyekkel azt le is lehet verni a kezükről. A drámaírónak - e fogalmat azonban ki kell terjeszteni: a színháznak - egyszerre kell figyelnie a béklyókra és az emberekre. Ettől függ, hogy megtalálják-e azt a műfajt, amelyik a legjobban fejezi ki a kort, és azt is, amelyik a korból a holnap felé mutat.

Ami Lessinget illeti, ő felszabadító pártoszu parabolát alkotott, tényleg „ugyanazokból az erényekből”, amelyek másoknál - például Racine-nál - tragédiákhoz vezettek. *A Felvilágosodás* írója - a maga szűk körü, de lelkes közönsége közegében - előítéleteknek láthatott egy sor olyan familiáris és rendi köteléket, amelyeket Racine rosszaknak, kízóknak, ám elszakíthatatlanoknak vélt. Lessing kellő minőségű bölcsességet - és megfelelő mennyiségű pénzt - nyújtott át rokonszenves Náthánjának, aki által bebizonyította: az ellenségek valójában rokonok. Újabb tapasztalataink birtokában már nem annyira lelkesedünk, mint inkább mosolygunk *A bölcs Náthánon*. Mégsem vetjük el, éppen hogy nem Lessing „üzenetét”, ami Hermann tolmácsolásában az, hogy próbáljunk eljutni „a bölcsesség, a jólét és a vígjáték” forrásaihoz. Eljuthatunk-e azonban bármilyen tiszta forráshoz, ha sorra vesszük figyelembe a történelem - és a dramaturgia - minden, Lessing óta „postára adott”, hiteles híradását is? Többek között azt is, amit Sartre mutat ki meggyőzően. Vagyis, hogy lehetnek korok és körök, amikor a rokonok ellenségek. Ennek ellenkezőjét a parabolisztikus mesejáték már nem tudja kellő erővel bizonyítani. Újabb műfajok kellene, vagy újabb műfaji variációk.